

Miesto kultūra: ekspozicijos ir edukacinės programos muziejuose

Audronė PEČIULYTĖ

Miestas – tai vieta, kur persipina įvairių tautų gyvenamosios stiliai, kur klostosi ir susikerta skirtingų etninių grupių likimai. Miestas teikia ten įsikūrusių tautų gyvenimui veržlumo, o kiekviena etninė grupė savo gyvenimui vietai suteikia savitumo, kitiems teigia apie savo vertybes. Miesto paveldo išsaugojimas yra svarbi miestų tvarkymo kultūrinė nuostata, garantuojanti pasižadėjimą gerbti (negrįauti, atstatyti) įvairių epochų urbanistines formas, išsaugoti skirtingų laikų ir tautų paveldą.

► O kaip ši kultūra yra atspindima Lietuvos muziejuose? Daugelyje didesniųjų Lietuvos muziejų miestų atsiradimo ir vystymosi raida yra parodoma eksponuojant senuosius miestų planus, archeologinius radinius (koklius, pypkes, buitines daiktus ir kt.), taip pat aprangos detales, herbus. Jau veikia Kauno miesto muziejus, o sostinė Vilnius dar neturi tokio muziejaus, todėl su jo istorija galime susipažinti tik aplankę kelis muziejus. Mažosios Lietuvos istorijos muziejus Klaipėdoje, Šiaulių „Aušros“, Kėdainių krašto muziejus, Panevėžio kraštotyros muziejus ir kiti daug dėmesio skiria miesto raidai ir kultūrai, nes turi sukaupę nemažai eksponatų ir informacijos.

► Kituose muziejuose labiau atspindima tarpukario miesto kultūra: yra atkurti senųjų fotoateljė interjerai, eksponuojami indai, buitinė technika, nuotraukos su miestų vaizdais. Pilnesnį tarpukario buitines vaizdą galima susidaryti aplankius Maironio lietuvių literatūros muziejų ir kai kuriuos kitus memorialinius muziejus. Juose išlikęs autentiškas išplanavimas ir interjeras leidžia pajusti tarpukario namų dvasią. Ir vis tik daugelyje regioninių muziejų pagrindinis dėmesys yra skiriamas kaimiškosios buitės ir etnografijos pristatymui. Šios įstaigos atrodo labai panašios: visur tie patys ūkio padargai, dūminės pirkios, buitines daiktai. Tai nėra

Town Culture: Exposition and Educational Programmes at Museums

Audronė PEČIULYTĖ

Town is a place, in which the life styles of a variety of nations intermingle, where the fortunes of different ethnic groups emerge and intersect. This publication makes an attempt to give a reply to a question how the town culture is reflected in Lithuanian Museums. The majority of the bigger Lithuania Museums the towns emergence and development is exhibited by exposing the old town plans, coats of arms, archaeological finds (tiles, pipes, objects of domestic daily life and other), also the apparel details. In other museums the inter-war town culture is reflected more: the old photo atelier interiors are being recreated, dishes exposed, domestic technical appliances, photographs with town sites. A more comprehensive view of the inter-war domestic life is available during the memorial museums visits. The authentic lay-out plan preserved and the interior allow feeling the spirit of an inter-war home. Alongside with the expositions the educational programmes are very important. Museums' offered programmes on the town symbols, Renaissance, numismatics, families of nobility and grandees, heraldic, tea drinking, liturgical apparel and etc. These programmes are provided not only at the museum exposition halls, but also at the educational classrooms, with introduction of numerous game elements, which make the sessions more varied. Museum staff has prepared sheets with tasks and even practice work books to the participants of educational activities, as practice tasks better attract the visitors and cause their attention.

blogai. Tačiau norėtusi muziejinių pastangų išryškinti savo regiono specifiką, parodant kuo kraštas yra unikalus ir savitas. Mes jau daugiau kaip pusšimtį metų esame ir miesto tauta, todėl negalime visiems muziejų lankytojams brukti tik kaimišką (nors ir lietuvišką) kultūrą. Žinoma, čia iškyta eksponatų problema, nes daugelį metų muziejininkai apsiribojo rinkdami etnografinius eksponatus ir dabar pertvarkyti bei sukurti naujas ekspozicijas nėra lengva. Tai ir eksponatų, ir lėšų klausimas. Tačiau galima bandyti savo krašto unikalumą perteikti atskleidžiant iškilų to krašto gyvenimo detales, gal būt labai įsimintinas meilės istorijas. O kur buvę savi elgetos ir keistuoliai, kurių istorijos yra netikėtos ir įdomios, restoranų ar užkeigų meniu, muzika ir šokiai – tai temos, kurios perteiktų išsamesnį miesto gyvenimo vaizdą.

► Šalia ekspozicijų labai svarbios yra edukacinės programos. Jas paanalizavus matosi, kad dominuoja užsiėmimai susiję su darbo įrankių panaudojimu, nagrinėjamas Duonos kelias, Lino kelias, kalendorinių švenčių papročiai. Tai suprantama, nes šiuos užsiėmimus dažniausiai renkasi pradinė klasių mokiniai ir jiems vesti turime pakankamai eksponatų bei medžiagos.

Tačiau programų, kuriose būtų atspindėta miesto, dvaro kultūra, nėra taip daug. Mažosios Lietuvos istorijos, Biržų „Sėlos“, Panevėžio kraštotyros, Alytaus kraštotyros, Lietuvos nacionalinis bei Kėdainių krašto muziejai siūlo programas apie miesto simbolius, Renesansą, numizmatiką, didikų ir bajorų gimines, heraldiką, arbatos gėrimą, liturginius rūbus ir kt. Šios programos yra vedamos ne tik muziejaus ekspozicinėse salėse, bet ir edukacinėse klasėse. Ekspozitai imami iš muziejaus fondų, įvedama daug žaidybinių elementų, kurie sudomina ir pajvairina užsiėmimus. Muziejaininkai yra parengę užduočių lapus ir net pratybų sąsiuvinius edukacinių užsiėmimų dalyviams, nes praktinės užduotys labiau sudomina ir patraukia lankytojus. Nebūtina turėti atskiros ekspozicijos miesto kultūrai pristatyti, galima panaudojant keletą eksponatų iš fondų sukurti tikrai įdomias ir patrauklias programas. Pvz. programa „Arbatos gėrimo paslaptys“ Kėdainių krašto muziejuje vedama edukacinėje klasėje, iš fondų atnešami ir parodomi senoviniai virduliai, kalbama apie arbatos gėrimo tradicijas Rusijoje, Japonijoje ir Lietuvoje, ragaujama įvairių rūšių arbatos. Tai tik vienas pavyzdžių, nors gal ir ne pats geriausias.

► Kėdainių krašto muziejaus darbuotojai, pasinaudodami tuo, kad muziejus yra įsikūręs pačioje senamiesčio širdyje, veda užsiėmimus ir mieste, ir muziejuje. Tai programos: „Viena diena Didžiojoje Rinkoje“, „Viduramžių mieste“, „Miestietiškoji buitė“. Šių užsiėmimų metu naudojama autentiška archeologinių kasinėjimų medžiaga, supažindinama su viduramžių žmonių pasaulio suvokimu, kasdieniu gyvenimu, miestų urbanistiniu planavimu, įterpiamos pikantiškos detalės (apavo, drabužių dėvėjimo ypatybės, mirties bausmės viešas vykdymas ir kt.). Būtent jos pažadina susidomėjimą ir ilgiau išlieka atmintyje. Edukacinių užsiėmimų lankytojams yra parengti užduočių lapai, kuriuos užpildžius, įtvirtinamos gautos žinios bei ugdomi darbo su pirminiais šaltiniais įgūdžiai.

Edukacinė programa „Kėdainių miestietiškoji kultūra“

Rusų tautinio kostiumo pristatymas, 2005 m.

Rusų Užgavėnės „Maslenica“, 2006 m.

► Dvarų kultūra Lietuvos muziejuose yra plačiau pristatoma, nes nemažai muziejų yra įsikūrę būtent dvaruose: Rokiškio, Plungės, Kretingos, Vilkaviškio, Ch. Frenkelio rūmai Šiauliuose, Lietuvos dailės muziejaus Radvilų ir Chodkevičių rūmai ir kt. Yra muziejų, sukaupusių nemažas kolekcijas iš buvusių dvarų. Edukacinių programų apie dvarų kultūrą taip pat yra nemažai. Tačiau dvarų kultūra labiau domisi suaugusieji, todėl muziejininkai pastaraisiais metais pradėjo organizuoti įvairius muzikinius festivalius, dailės ir fotografijos plenerus, parodas, konferencijas. Tai neabejotinai prisideda prie muziejų populiarinimo ir įvairesnės auditorijos pritraukimo į muziejus. Edukaciniai užsiėmimai iš esmės pritaikyti tik darbai su mokiniais, o su suaugusiais reikia ieškoti naujų formų arba modifikuoti jau paruoštas programas. Manau, kad projektinė veikla muziejams leidžia pakreipti savo veiklą kitokia linkme – neprisirišant prie ekspozicijų, parengti platesnes edukacines programas, kurios apimtų ir miestietišką buitį, ir dvarų kultūrą, ir tautinių bendrijų istoriją bei religiją. Tačiau nereikia šioje srityje ir persistengti, kad muziejus netaptų tik mokymo įstaiga ar atliktų kultūros centro funkcijas.

► Tautinių bendrijų kultūros paveldas – tai itin sudėtinga istorija. Nuolatinė akistata su „kitokiais“ reikalauja iš mūsų tolerancijos, tampa rimta moralinė problema, tikrinančia mūsų jautrumą. Išskyla klausimas, ar Lietuvos visuomenė pasirengusi perimti visų Lietuvos tautų istoriją, įtraukti į savo kultūros apyvertą, priimti kaip savą? Dažnai girdime klausiant: kodėl turime domėtis žydų, lenkų, vokiečių kultūra, jeigu savosios – lietuviškos – dar gerai nežinome. Daugiakultūris visuomenės ugdymas – tai viena iš galimybių ugdyti mūsų pilietinę savimonę. Formuodami organišką visuomenės požiūrį į Europą galime eiti dviem keliais: atsiremti tik į steriliai lietuvišką kaimo kultūrą, demonstruojant pasauliui save kaip paskutinę Europoje krikščionybę priėmusią tautą tik su folkloriška kaimo kultūra bei galvojimo būdu. O daugiakultūris požiūris gali paskatinti visuomenę ieškoti savo europietiško šaknų Lietuvos žemėje jau nuo krikščionybės priėmimo laikų.

► Kokį indėlį į šios problemos sprendimą gali įnešti muziejai? Pirmiausia – ekspozicijose skirti vietos krašto tautinių bendrijų istorijai ir paveldo pristatymui. Nebijokime kalbėti apie pasaulį Lietuvoje ir pasaulis ateis į Lietuvą. Juk šiuo metu Lietuvą aplanko daug turistų iš užsienio, atvažiuoja ieškoti savo giminės šaknų žydai, vokiečiai. Naujos ekspozicijos tikrai praturtins muziejus ir pritrauks daugiau lankytojų. Antra – sukurti edukacinius užsiėmimus apie kitų tautų papročius, tradicijas, religines konfesijas ir juos vesti ne tik mokiniams, bet ir suaugusiems. Juk miestelėnai buvo žydai, vokiečiai, lenkiškai kalbėję Lietuvos bajorai, vėliau rusai. Jų istoriją mes negalime pateikti atsietą nuo visos visuomenės arba pristatyti kaip grynai lietuvišką.

► Minėtų tautinių bendrijų istorija ir kultūra mažokai yra atspindima ekspozicijose, nes muziejininkai susiduria ir su eksponatų, ir su žinių trūkumu. Tai parodė 2005 m. Kėdainių Daugiakultūriame centre vykęs seminaras „Judaikos objektų eksponavimas muziejuose“, kurį organizavo Rytų Europos žydų istorijos ir kultūros tyrimo centras. Pasirodo, kad nemažai judaikos eksponatų tikrosios pritaikymo reikšmės muziejininkai nežino ir juos identifikuoja kaip tradicinius lietuvių liaudies buities daiktus. Šioje srityje muziejininkams kvalifikuotą pagalbą gali suteikti jau anksčiau minėtas tyrimo centras bei žydų muziejus Vilniuje.

► Parengti geras ir įdomias programas apie kitų tautų papročius ir tradicijas nėra lengva. Tačiau galima kreiptis pagalbos į kitų miestų muziejininkus, tautinių bendruomenių visuomenines

organizacijas. Pvz. 2006 metais Daugiakultūris centras kartu su Litvakų fondu parengė ir vykdė programą „Štetas ir tradicijos“. Jos metu yra vedama ekskursija po Kėdainių senamiestį, skirta žydų gyvenimo specifikos Lietuvos miesteliuose ypatumams nusakyti ir praktinis užsiėmimas Daugiakultūriame centre. Dalyviai supažindinami su šabo atributika – kipomis, senovine šabo žvakide, kidušinėmis taurelėmis, talitu ir kvapniaisiais augalais, dalyviai dirba su istoriniais dokumentais, diskutuoja, o pabaigoje – pasivaišina macais ir vynuogių sultimis. Šioje programoje dalyvavo mokiniai iš daugelio Lietuvos miestų bei miestelių. Minėta programa yra populiarė ir tarp suaugusiųjų, nes daugelis labai mažai žino apie žydų papročius, tradicijas ir tai jiems yra nauja bei patrauklu. Vedant šią programą minėtai auditorijai visada būna daug klausimų ir išsivysto diskusija, nes mūsų visuomenėje gana nemažai yra išlikusių stereotipų susijusių su žydais. Dažniausiai suaugusieji prisimena savo senelius, kurie pasakodavo apie prieškarinį gyvenimą miesteliuose ir dabar vertina žydus remdamiesi tais pasakojimais bei žiniasklaidos suformuota nuomone. Mūsų užduotis – pateikti objektyvius faktus ir kartu šviesti visuomenę, kad nebūtų kuriami nauji stereotipai.

► Suaugusiųjų auditorijai labiau patinka įvairūs koncertai ir vakaronės, kurių metu jie gali daugiau sužinoti apie nacionalinius patiekalus, o kartais jų ir paragauti. Keletą metų vykdėme projektą „Kitos tautos šalia mūsų“, kurio metu visuomenę supažindinome su rusų, lenkų, žydų, totorių, karaimų, romų kultūra ir istorija, kulinariniu paveldu. Itin pavykęs renginys buvo „Plačiosios Užgavėnės Kėdainiuose“. Šios šventės metu ir rusų bendruomenė, ir lietuviai pristatė savo Užgavėnių papročius bei žaidimus, kartu šoko ir dainavo. Šis renginys dar kartą parodė, kad panašumų yra daugiau negu skirtumų. Šiuose renginiuose dalyvavo daugiausia suaugusieji, kurie nori išlaikyti savo papročius ir tradicijas, nori bendrauti ir bendradarbiauti.

► Norėdami į muziejų pritraukti ne tik pradinių klasių mokinius, bet ir vyresnius bei suaugusiuosius, ėmėme rengti kelis mokomuosius dalykus (istoriją, literatūrą, etiką, tikyba, dailę) jungiančias programas. 2007 m. sukūrėme ir įgyvendinome integruotą edukacinį projektą „Pažinkime daugiakultūrį Kėdainių miestą“. Jį sudaro 3 programos. Pirmoji – „Religinių konfesijų maldos namai“, – kurios dalyviai aplanko katalikų, reformatų, stačiatikių ir judėjų maldos namus, aiškinasi jų panašumus ir skirtumus, nagrinėja Dekalogą, užduočių sąsiuvinuose atlieka įvairias užduotis. Antroji – „Kėdainių miestietiškoji buitį“. Ją sudaro dvi dalys: pirmoji – ekskursija į Didžiąją Rinką, Rotušę, senjorų Arnetų namą, kurios metu dalyviai atlieka įvairias užduotis, ir antroji – darbas su archeologiniais eksponatais, atspindinčiais mūsų miesto kultūrą bei miestietišką buitį, muziejaus edukacinėje klasėje. Trečioji programa – „Tautinių ir konfesinių bendruomenių literatūra, muzika ir simboliai“. Ji apima įvairių žanrų rašytinę kūrybą nuo XVI iki XIX a., nagrinėjami su Kėdainiais susiję evangelikų liuteronų, evangelikų reformatų, katalikų, pasaulietiniai žydų tekstai. Supažindinama su rusų ir lenkų tekstais, atspindinčiais XIX–XX a. pradžios dvarų kultūrą Kėdainių krašte. Skirtingų tautų ir religinių konfesijų rašytinis palikimas iliustruojamas būdingais meno, architektūros pavyzdžiais, paaiškinami svarbesni simboliai, užsiėmimų metu klausomasi religinių giesmių ir įvairių tautų muzikos. Vedant šias programas būtinas aktyvus dialogas su dalyviais, jų praktinių gebėjimų ugdymas įtvirtinant teorines žinias. Šios parengtos edukacinės programos dabar vykdomos nuolat, nes poreikis susipažinti su miesto kultūra yra didelis.

- ▶ Norėdami plačiau supažindinti Kėdainių miesto ir rajono mokinius su išlikusiu žydų paveldu bei tarpukario Kėdainių miesto istorija parengėme kilnojamas parodas: „Žydų paveldas Kėdainių krašte“ ir „Kėdainiai 1918–1940 m.“ Parodas pervežti yra labai lengva, nes visa vaizdinė medžiaga yra sukompnuota ant lengvai susukamų tentų. Jas eksponavome visose vidurinėse rajono mokyklose ir Kauno kolegijos Kėdainių Jonušo Radvilos studijų centre. Atidarymų metu šias parodas mes išsamiai pristatėme mokytojams, mokiniams ir studentams. Tokias kilnojamas parodas mokyklose pamato daugiau mokinių, jiems nereikia specialiai vykti į muziejų ir tai, manau, yra dar viena muziejinės edukacijos forma.
- ▶ Gana populiari edukacijos šaka yra įvairios viktorinos ir konkursai mokiniams. Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje Klaipėdoje labai populiari edukacinė programa „Miestas“. Minėtą programą sudaro du atskiri renginiai „Miesto simboliai“ ir „Dingęs miestas“. Renginio „Miesto simboliai“ tikslas – supažindinti lankytojus su Klaipėdos miesto istorijos pradžia, viduramžių miesto teisėmis ir gyventojų privilegijomis, svarbiausiais simboliais – vėliava, antspaudu, herbu. Užsiėmimas vyksta ekspozicijų salėje ir edukacinėje klasėje, kurioje lankytojai atlieka praktines užduotis: dėlioja iš gausybės pateiktų simbolių Klaipėdos miesto herbą, mokomi sulankstyti senuosius raštus, perverti juos juostele ir užantspauduoti senojo miesto spaudo kopija. Antspaudo raštus lankytojai gali pasiimti prisiminimui.
- ▶ Renginio „Dingęs miestas“ tema – Klaipėdos miesto istorinė raida ir vystymosi etapai XIX a. pab.–XX a. pr. Šį renginį muziejininkai įvardijo kaip detektyvinį žaidimą, kurio metu vaikams išdalunami užduočių lapai, ir dalyviai patys ieško įvairių miesto objektų (nelaksto po muziejų, o studijuoja ir ieško atsakymų naudodamiesi ekspozicija: atvirukais, fotografijomis, miesto make-tu, žemėlapiu ir kt.). Po kiekvienos užduočių dalies (jų yra trys) atlikimo moksleivių atsakymai komentuojami ir papildomi. Taip jie išmoksta naudotis ekspozicine medžiaga ir kartu gauna infor-

macijos apie miesto istoriją. Kitos programos „Senieji Klaipėdos miesto gatvėvardžiai“ ir „Mažosios Lietuvos kultūros pėdsakai“ taip pat paremti praktinių įgūdžių formavimu ir aktyvia veikla muziejuje. Labai mėgiami konkursai: „Jaunasis Klaipėdos istorijos žinovas“ ir „Pilies kiemo šventė“.

- ▶ Kėdainių krašto muziejus taip pat organizuoja viktorinas miesto ir rajono mokiniams „Ką žinai apie Kėdainių miestą“. Populiariausios užduotys: pagal duotą miesto kvartalo planą surasti paslėptą lobį, atpažinti jau išnykusius miesto pastatus, sukurti savo laikraštį ir pan.

- ▶ Žinoma, viktorinos yra populiarios tarp mokinių, o ką daryti su suaugusiais? Dažniausiai suaugusieji nenori žaisti, nes galvoja, kad tai vaikiška. Lengviau yra tuomet, kai į muziejų ateina tėvai su vaikais: tada jie įsitraukia į žaidimą ir mielai žaidžia, piešia ir lipdo. Tačiau kai būna tik vieni suaugusieji – jie pageidauja ekskursijų ir, geriausiu atveju, diskusijos. Nors tai labai priklauso nuo auditorijos: pvz. programoje „Miestietiška butis“ jaunųjų ūkininkų būrelio nariai mielai rašė su žąsies plunksnomis.

- ▶ Užduočių lapus taip pat galima duoti suaugusiesiems, tai juos mobilizuoja ekskursijos metu nesiblaškyti, o įsidėmėti tam tikrus faktus. Reikia aiškiai atskirti – kas atėjo tik į paprastą ekskursiją, o kas į edukacinę užsiėmimą: ir tada jau iš anksto įspėti auditoriją apie numatomas užduotis. Kai kas kelia klausimą, ar nevertėtų iš karto duoti užduočių lapus ir tada jau vesti užsiėmimą. Aš manau, kad ne. Turėdami užduočių lapus programos dalyviai stengsis išgirsti tik tai, kas reikalinga užduotims atlikti, o visa kita praleis pro ausis. Kai kurie dalyviai dar tik pasakojant bando atlikti užduotis, rašo ir blaško greta esančiuosius.

- ▶ Jeigu programos ir užduočių lapai buvo parengti vyresniųjų klasių mokiniams – jos be abejonės tiks ir suaugusiųjų auditorijai. Muziejuje nereikia stengtis kurti sudėtingų užduočių, kurios trikdytų žmones. ■

Kėdainių krašto muziejaus archyvo nuotr.

Edukacinė programa „Kitos tautos šalia mūsų“. Totorių šokis, 2004 m.